

Parakh

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 8, July- Dec. 2023

پارکھ

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جولائی - دسمبر 2023ء، مسلسل شمارہ 16

☆ ڈاکٹر عرفان الحق، ڈاکٹر عائشہ رحمان

BACKGROUND OF PUNJABI EDUCATION & PROBLEMS OF SECONDARY LEVEL

پنجابی تعلیم دا پچھو کڑے تے ثانوی سطح دے مسئلے

Abstract

Punjabi Subject has been taught at secondary level as an elective subject from last fifty years. Curriculum, Syllabus and Text Books for Punjabi Subject at Secondary Level have been prepared time to time according to the educational policies of the Government of Pakistan. Unfortunately, the numbers of students in Punjabi Subject are not increasing as compare to the population and as compare to the students of other subjects. The students of the Punjabi Subject are decreasing every year. On the other hand, it was never tried to search the real facts of this downfall by the authorities. Presently students' problems in Punjabi subject at secondary level are investigated. Major facts and figures in this regard have been identified.

☆ اسٹنٹ پروفیسر، پنجابی، انسٹیٹیوٹ آف پنجابی اینڈ کلچرل سٹڈیز، پنجاب یونیورسٹی، لاہور
☆ اسٹنٹ پروفیسر، پنجابی، لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی، لاہور

Such as teachers are not available for teaching of Punjabi subject in the schools, Punjabi subject is not offering in the schools, under the socio-economic stress students avoid said subject etc. Results and recommendation of the study will be beneficial for the authorities to resolve the student's problems.

Keywords: Syllabus, Text Books, Subject, Secondary Level, Students

پنجابی دنیا دی دسویں وڈی بولی کروڑاں لوکاں دی مادری زبان اے۔ نہ صرف پاکستانی تے بھارتی پنجاب وچ بولی، سمجھی تے لکھی جانندی اے سگوں دونوں ملکاں دے واسی پنجابی بول تے سمجھ سکدے نیں۔ ایس توں اڈکینیڈا، آسٹریلیا، برطانیہ تے دو جے کئی ملکاں وچ پنجابی زبان نوں بولن والیاں دی ڈھیر تعداد موجود ہے۔ پنجابی دنیا دیاں وڈیاں علاقائی زبانان وچوں اک اے۔ مغل دور دے وچ عام لوکاں لئی پنجابی بنیادی تعلیم دا ذریعہ سی۔ مغلاں توں بعد سکھاں تے انگریزاں دی عملداری وچ عام لوکاں لئی پنجابی دی حیثیت قائم رہی۔ لارڈ میکالے دیاں سفارشاں مگروں انگریز سرکار نے پنجاب وچ اپنا وی تعلیمی نظام رائج کیتا کہ پنجابی دی بنیادی حیثیت نوں گوڑھا دھچکا لگا۔ ایہدے باوجود عوامی سطح تے پنجابی گل بات، کاروبار، ٹھہلی گھریلو تے مسجد مدرسے دی تعلیم دا ذریعہ رہی۔ 21 جنوری 1865ء نوں لاہور وچ انجمن پنجاب دی بنیاد رکھی گئی۔ جیہدے قیام دا ذکر کردیاں ڈاکٹر سلطان محمود حسین نے لکھیا:

“On 21st January 1865 as society called the Anjuman-i-Punjab was founded at Lahore. Its object was at its first meeting declared to be twofold:

1. The revival of ancient Oriental Learning.
2. The diffusion of useful knowledge

among all classes of the native community
through the medium of the vernacular.” (1)

1865ء وچ پہلی واری باقاعدہ پنجاب وچ قدیم زبانوں تے ادب دی اہمیت دا احساس ہو یا باقاعدہ عملی قدم چکن تے انجمن پنجاب دی بنیاد رکھی گئی۔ انجمن نے پہلے اجلاس وچ اچھے ادارے لئی قرارداد پاس کیتی جیہدا بنیاد دی مقصد عربی، فارسی، سنسکرت، اردو، ہندی تے دو جیاں علاقائی زبانوں دی تعلیم دینا سی۔ اورینٹل سکول دی بنیاد 1865ء وچ رکھ دتی گئی جیہدا باقاعدہ مڈھ جنوری 1870ء وچ لاہور یونیورسٹی کالج دے مڈھ نال ہو یا۔ لاہور یونیورسٹی کالج دیتخت اورینٹل سکول نوں وی جاری کیتا گیا۔ جیہدے وچ عربی، فارسی تے سنسکرت دی تعلیم دا مڈھ رکھیا۔ 27 جون 1870ء نوں گورنر نے نوٹیفیکیشن راہیں لاہور یونیورسٹی، کالج دانوں بدل کے پنجاب یونیورسٹی، کالج رکھ دتا۔ اورینٹل سکول کالج ایسے پنجاب یونیورسٹی کالج دے اندر بدستور جاری رہیا۔ نوٹیفیکیشن اے:

“The Honorable the Lieutenant Governor in the
compliance with the request of the senate, is
pleased to approve the name of Lahore
University College being changed to that of
Punjab University College.” (2)

اوس مدت مہاراجہ پٹیلہ نے اورینٹل کالج نوں گرگھی سکالرشپ دے مڈھ رکھن مبلغ دس ہزار روپیہ دان کیتا۔ جیہدا مقصد گرگھی تعلیم اچارن تے گرگھی پڑھن والیاں لئی وظیفے دینا سی۔ وظیفے دانوں ”پٹیلہ گرگھی سکالرشپ“ رکھیا گیا۔ رقم وچوں پنج ہزار روپے دا منافع اوہناں طالبعلماں دے وظیفے لئی مختص کیتا گیا جیہدے گرگھی وچ گیانی دا امتحان پاس کرن۔ جے طالبعلم نہ ہوں تے اوہ وظیفہ وی گرگھی پڑھن والے پڑھیاراں نوں دے دتا جاوے۔ ایس طرح 1879ء وچ اورینٹل سکول تے کالج وچ گرگھی تعلیم دا مڈھ رکھ دتا گیا۔ گرگھی کسے زبان دانوں نہیں سگوں رسم الخط اے جیہدا سکھ قوم پنجابی لکھن لئی ورتدی اے۔ اورینٹل سکول تے کالج وچ گرگھی تعلیم دا مطلب پنجابی دی تعلیم سی جیہدے لئی گرگھی رسم الخط ورتیا۔ 1882ء وچ پنجاب یونیورسٹی، لاہور دی نینہہ رکھ دتی گئی پنجاب یونیورسٹی کالج نوں

ایہدے وچ ضم کردتا گیا۔ سلطان محمود:

“The Oriental College had its origin in an Oriental School established in 1865 by the Anjuman-i-Punjab, which was taken over by the Senate of the Punjab University College in 1870 and expanded in to a college, a Preparatory School being still attached to it on the erection of the Punjab University by which it is now maintained”.(3)

گرکھی رسم الخط وچ پنجابی زبان دی تعلیم پنجاب یونیورسٹی اورینٹل کالج دے شعبہ گرکھی وچ 1947ء تک جاری رہی۔ پاکستان بنن مگروں شعبے نوں غیر مسلمان دی زبان آکھ کے بند کردتا گیا دو جے پاسے غیر مسلمان دی زبان انگریزی زبان تے ادب دا شعبہ سگواں چلدا رہیا۔ یوسف پنجابی لکھدے نیں:

”پاکستان بنن مگروں پنجاب یونیورسٹی اورینٹل کالج وچوں سبھ توں پہلے شعبہ پنجابی ختم کیتا گیا“۔ (4)

پاکستان بنن سے بانی پاکستان حضرت قائد اعظم؟ نے اردو نوں قومی زبان دا درجہ دے کے صوبیاں نوں علاقائی زبانناں ورتن دا اختیار دے تے دتا پر دو جیاں صوبیاں توں اڈ پنجاب وچ سب توں وڈی علاقائی زبان پنجابی نوں ڈھیر سیاسی تے ذاتی کرو دھ پاروں ورتوں وچ نہ لیا ندا گیا۔ نوں ریاست وچ شروع دن توں ای پنجابی نوں نظر انداز کرن دا سلسلہ شروع ہو گیا۔ پنجاب وچ عوام دی 95 فیصد توں ودھ تعداد آپسی گل بات لئی پنجابی دا ورتاوا کر رہی سی۔ 2023ء دی مردم شماری مطابق پنجاب وچ اٹھ کروڑ، پنج لکھ چالیس ہزار لوکاں دی ماں بولی پنجابی اے۔ پنجابی پاکستان دے 39 فیصد لوکاں دی ماں بولی اے۔ 80.5 ملین پنجابیاں دی مادری زبان نوں اوہدا حق نہ دے کے ارباب اختیار جمہوری قدراں تے بنیادی انسانی حقوق دی سب توں وڈی خلاف ورزی کر رہے نیں۔

قیام پاکستان مگروں پنجاب یونیورسٹی دے پنجابی شعبے نوں بند کر کے پنجابی پڑھائی دا راہ ڈک دتا گیا۔ دو بے پاسے انگریزی نظام پڑھ چلن والے سکولوں تے کالجوں وچ پنجابی زبان دی تعلیم دا مڈھ توں کوئی بندوبست ای نہیں سی۔ پاکستان دے وڈے صوبے دی عوام نوں اوہناں دے مڈھلے حق توں وانجھیا گیا۔ پنجابیاں دی حق تلفی دے خلاف انفرادی تے اجتماعی سطح اُتے احتجاج دا سلسلہ شروع ہویا۔ پنجابی زبان نوں حق دوان لئی فقیر محمد فقیر ہوراں دی پنجابی تحریک نے گورنر ہا حصہ پایا۔ جس پاروں 1970ء وچ پنجابی دی اعلیٰ سطحی تعلیم لئی پنجاب یونیورسٹی اوپنٹل کالج وچ شعبہ پنجابی زبان تے ادب قائم کردتا گیا۔ 1972ء وچ پہلی جماعت نے ایم اے پنجابی کیتی۔ پنجابی شعبے توں پی ایچ ڈی کرن والے پہلے دو طالب علماں شہباز ملک تے سید اختر امان نوں پنجاب یونیورسٹی نے 1982ء وچ ڈگریاں جاری کیتیاں۔

حکومت پاکستان نے 1972ء توں 1980ء دی تعلیمی پالیسی وچ ایلیمینٹری توں ہائر سیکنڈری تک پنجابی نوں اختیاری مضمون دے طور تے پڑھاؤن دی اجازت دتی۔ پالیسی دے تحت برائے نصاب سازی تے کھوج (سی آر ڈی سی)، لاہور نے وکھو وکھ پدھراں اُتے نصاب سازی دا کم شروع کردتا۔ سی آر ڈی سی دے تیار کردہ نصاب نوں نیشنل ریویو کمیٹی، قومی وزارت تعلیم، حکومت پاکستان نے 2 جنوری 1993ء وچ باقاعدہ طور تے منظور کر کے نوٹیفکیشن جاری کیتا۔ منظور شدہ نصاب دی روشنی وچ پنجاب ٹیکسٹ بک بورڈ، لاہور نے اوڈاڈ جماعتوں لئی سوچھواناں کولوں پنجابی دیاں نصابی کتاباں مرتب کروا کے چھاپے چاڑھیاں۔ مڈھلے طور تے پنجابی تعلیم نوں کجھ اہمیت ملی۔ 2002ء توں پہلے سرکاری سکولوں وچ میٹرک / پی ٹی سی، ایف اے / سی ٹی تے بی اے / بی ٹی یا بی ایس سی / بی ٹی استادان دی ڈھیر تعداد اپنیاں ذمہ داریاں انجام دے رہی سی۔ بہت گھٹ استادان جیسے سن جینہاں کول ایم اے / بی ایڈ یا ایم ایس سی / بی ایڈ یا ایم ایڈ دی ڈگری موجود سی۔ حکومتی پالیسی دے موجب نوکری دے دوران استادان نوں اپنی تعلیم ودھاؤن تے چھو واہو سالانہ ترقیاں دتیاں۔ ایہ سالانہ ترقیاں محکمہ مالیات دے نوٹی فیکیشن دے پیرا 15 دی شق 3 دے تحت دتیاں جانیاں:

“Advance Increments to school teachers on
attaining higher qualification:

iii. A teacher who possesses or acquires Master Degree shall be allowed three advance increments in case of teacher who possesses or acquires Master Degree in Education (Med) and any academic subject shall be allowed six advance increments”.(5)

ابتدا وچ ایم اے پنجابی کرن والے استاداں نوں یک مشرت تن سالانہ ترقیاں ملدیاں رہیاں۔ ایس ضمن وچ ضلع راول پنڈی دے دو استاداں قاضی غلام رسول ولد مہتاب الرحمن اسٹنٹ ایجوکیشن آفیسر، مرکز مندر، تحصیل گوجرخان نوں یکم دسمبر 1997ء توں تے محمد اعجاز ولد محمد اشرف، گورنمنٹ ایلیمیٹری سکول، گنجریلہ نوں 13 جنوری 1996ء توں ایم اے پنجابی کرن پارو تن تن سالانہ ترقیاں ملیاں۔ ایسے طرح پرائمری تے ایلیمیٹری استاداں نوں ایم اے پنجابی دی بنیاد اُتے سیکنڈری سکول استاداں دے طور تے سیکنڈری سکول ٹیچرز نوں گریڈ 17 وچ ہیڈ ماسٹر یا ہیڈ مسٹریس دے طور تے ترقیاں دے دتیاں جان دیاں۔ یکم دسمبر 2001ء وچ ایس نوٹیفیکیشن دے تحت ترقی دین دا عمل مکا دتا گیا:

“The scheme of advance increments on acquiring the higher qualification has been discontinued w.e.f. 01-12-2001 as for as Finance Department Letter”.(6)

ترقی دے چا وچ سکول دے استاداں پرائیویٹ امیدوار دے طور تے ایم اے پنجابی کر لیندے سن۔ تھوڑی جیہی محنت، توجہ تے رہنمائی نال اوہ ایم اے پنجابی وچ چنگے نمبریں نال پاس ہو گئے۔ ایم اے پنجابی کرن مگروں اوہناں نوں ماں بولی دی اہمیت، محبت تے حیثیت دا ادراک ہو جاندا۔ سکولاں وچ طالب علماں نوں پنجابی بطور اختیاری مضمون پڑھن دی ترغیب دیندے۔ جس پارو آرٹس پڑھن والے طالب علماں دی ڈھیر تعداد میٹرک

وچ پنجابی نوں اختیاری مضمون دے طور تے پڑھ کے نہ صرف چنگے نمبریں نال میٹرک کردے سگوں اوہناں نوں ماں بولی بارے پڑھن، جانن تے سمجھن دا موقع ملدا۔ طالب علم جدوں کالجیاں وچ اپڑدے تے پنجابی نوں ذوق شوق نال اختیاری مضمون دے طور تے پڑھدے۔

پنجابی پڑھان والے استادان نوں سیکنڈری بورڈاں ولوں وڈی تعداد وچ پنجابی دے پرچے چیک کرن لئی ملدے۔ ایم اے پنجابی پکھوں اوہناں نوں کئی مالی فائدے ہوندے۔ ایم اے پنجابی کرن مگروں سرکاری سکولوں وچ آرٹس دے استاد دی حیثیت وچ ملازمت آسانی نال مل جاندی۔ جس پاروں گذشتہ صدی دے اسی تے نوے دے دھاکیاں وچ ایم اے پنجابی کرن والے امیدواراں دی تعداد ڈھیر سی۔ 2010ء وچ اٹھارویں ترمیم پاروں جتھے صوبیاں نوں ڈھیر معاملیاں وچ خود مختاری حاصل ہوئی او تھے پنجاب کریکولم اینڈ ٹیکسٹ بک ایکٹ 2015ء دی منظوری پاروں پی سی ٹی بی نوں سکیم آف سٹڈیز، کریکولم، ٹیکسٹ بکس، مینوسکرپٹس تے سپلی میٹری مواد دی تیاری دا اختیار دی دتا۔ پی سی ٹی بی نے ایلیمینٹری سطح تے پنجابی نوں بنیادی مضمون (Subject Core) دے طور تے سکیم آف سٹڈیز وچ شامل کر لیا۔ پنجابی نوں سیکنڈری سطح اُتے بطور اختیاری مضمون شامل کیتا جا چکیا سی۔ حکومت تے متعلقہ اداریاں نے علامتی طور تے پنجابی زبان دا حق من لیا اے پر عملی طور تے ایس مقصد دے حصول لئی بہت ساریاں گھاٹاں تے رکاوٹاں نیں۔ پنجابی تعلیم دے ودھائی نہ کوئی سنجیدہ کوشش کیتی جا رہی اے نہ ہی کوئی عملی قدم چکیا گیا اے۔ ثانوی سطح تے پنجابی پڑھن والیاں لئی ڈھیر مسئلے تے رکاوٹاں نیں۔ ڈی پی آئی ایلیمینٹری ڈائریکٹریڈ من محمد عارف حسن موجب:

”2002ء توں بعد حکومت نے ایہ ساریاں کیٹیگریاں ختم کر کے سائنس، عربی، انگریزی، تے جنرل مضامین دے ایس ایس ٹی بھرتی کرنے شروع کردتے۔ جس پاروں ایم اے پنجابی کرن والے اساتذہ دی کھپت مکمل طور تے ختم ہو گئی اور پنجابی نوں بنیادی مضمون دا درجہ حاصل ہوون دے باوجود ایلیمینٹری طلباء لئی پنجابی تعلیم دے دروازے مکمل طور تے بند نیں“ (7)۔

پنجابی بطور سکول مضمون غیر اعلانیہ طور تے بین کردتی گئی۔ ایس آر سی دے اجلاس منعقدہ 15 جنوری 2014ء دے شیڈول I تے II موجب ایس ایس ٹی آرٹس لئی اردو، مطالعہ پاکستان، اسلامیات یا انگریزی وچ ایم اے ہونا لازمی اے۔ شیڈول وچ کدھرے وی پنجابی نوں بہ طور سکول مضمون رلت کیتی ایس توں اڈ پنجاب دے کسے ہائر سیکنڈری سکول وچ پنجابی بطور اختیاری مضمون پڑھان لئی اک وی ماہر مضمون موجود نہیں۔ نہ پنجاب وچ ماہر مضمون پنجابی دی کوئی سیٹ اے۔ پورے پنجاب وچ ماہر مضمون پنجابی دی اکو آسامی اُتے کسے دوسرے مضمون دا ماہر تعینات اے۔ نہ صرف ایم اے پنجابی کرن والے استاداں نوں مالی فائدیاں توں وانجھ دتا گیا سگوں اوہناں دیاں محکمانہ ترقیاں تے وی غیر اعلانیہ پابندی عائد اے۔ جس پاروں سکولاں وچ پنجابی پڑھان والے استاداں تے طالبعلماں لئی کوئی دل چسپی باقی نہیں۔ سیکنڈری سطح اُتے ایم اے پنجابی استاداں نہ ہوں پاروں پنجابی پڑھائی استاداں دی ترجیح نہیں رہی۔ ایسے لئی نہ استاد بچیاں نوں ایس پاسے مائل کردے تے نہ ہی اوہناں دی کوئی مناسب رہنمائی ہوندی۔ دس سالوں وچ ثانوی سطح اُتے پنجابی پڑھن والیاں دی تعداد ڈھیر گھٹ گئی اے۔ ایم اے پنجابی استاد ریٹائرڈ ہو چکے نیں جس پاروں سیکنڈری بورڈاں نوں دو بے مضموناں دے پرچہ سازاں کولوں پنجابی دے پرچے بنوانے پئے۔

موجودہ دور داسب توں وڈا مسئلہ روزگار اے جے مضمون نوں جیہد تعلق رزق نال جڑیا ہووے۔ دوغلیاں پالیسیاں نے پنجابی پڑھائی نوں رزق روٹی دے تعلق توں آزاد کردتا اے جس پاروں پنجابی پڑھائی توں دور ہو گیا اے۔ ثانوی سطح اُتے زبان تے ادب پڑھان دا مقصد طلبا وچ علمی، تحقیقی، تنقیدی تے تخلیقی شعور پیدا کرنا اے۔ نصاب کم از کم سینتی سال پرانا اے۔ جیہدے وچ نصف صدی پرانیاں معلومات نیں۔ نصابی کتاباں اُتے ویلے دے نال نظر ثانی نہیں کیتی گئی۔ ادھ صدی دوران بہت سارا معیاری ادب تخلیق ہو یا۔ ڈھیر کھوجاں سامنے آئیاں تے دنیا نے بہت سارے کیس وٹے۔ تحقیقاں تے تخلیقاں نوں نصاب دا حصہ نہ بنایا گیا۔ کتاب وچ شامل مواد ڈھیر مختصر اے۔ جیہڑا پنجابی زبان تے ادب دی اٹھ سو سالہ تاریخ دا عکاس نہیں۔ نہ ہی اسنہوں پنجابی ادب دا نمائندہ آکھ سکے آں۔ جیہڑے مضمون کتاباں وچ نیں اوہناں نوں غیر اہم نے نہیں آکھ سکدے۔ جدید علم کمپیوٹر، موبائل، انٹرنیٹ، جدید ذرائع تعلیم، ذرائع آمدورفت، پاکستانی اقتصادی، سماجی، سیاسی صورتحال، حقوق و فرائض، خوراک، حیاتی دے

دکھو دکھ کھیتراں وچ ہون والی ترقی بارے کجھ موجود نہیں۔ عالمی پدھرتے ویکھیا جاوے تے کتاب دامواداجوکی دنیا دے مقابلے تے پون صدی کچھے اے۔ کتاب وچ موجود مواد پڑھن مگروں طالبعلماں دیاں معلومات وچ کوئی خاص وادھانہیں ہويا۔ نہ ہی ایہہ عبارتتاں پڑھن نال طلبا وچ بنیادی مہارتاں پیدا ہون دی کوئی گنجائش دکھالی دسدی اے۔

مجموعی طور تے طالبعلماں وچ نہ اصناف سخن دی واضح پچھان، انشاء پر دازی، املاء نویسی، فن تقریر تے منطقی استدلال دا ادراک چنگے طریقے نال ہوسکد اے اوہناں وچ اسم، صفت، فاعل، مفعول، استفہامیہ، اسماء۔ وضمائر دی تذکیر و تانیث، معروف و مجہول، رموز و اوقاف، مقولات، علم بیان، صنائع بدائع، طرز تے اسلوب واضح سمجھ آسکدے نیں۔ پنجابی دیاں نصابی کتاباں نوں پڑھن مگروں طالب علم معلومات دی بناء تے روانی، تلفظ دے نال پنجابی اقتباس نوں پڑھنا، روز دیہاڑ دی گل بات کرن، جملے بناون، عام تذکیر و تانیث، واحد جمع، حرف، ربط، حرف اضافت، تاکید، استفہامیہ، محاورے، ضرب لامثال، ہم معنی، الٹ تے لغت دی ورتوں وغیرہ نوں سمجھن دے کسے حد تک قابل ہوسکدے نیں۔ اجو کے سسے دیاں لوڑاں نے تعلیم برائے معاشیات نوں تعلیم برائے تعلیم برائے انسانیت تے تعلیم برائے سماجیات تے فوقیت دتی۔ اج دے حالات وچ پنجابی پڑھا کواں لئی سماجی ملامت و دھدی جارہی اے جیہد اسب توں وڈا کارن معاشی پکھ اے۔ مسئلے وچوں نکلن لئی انسانی سوچ نوں بدلن دی لوڑ اے جیہدے وچ فی الحال تبدیلی دے کوئی اہٹاں دکھالی نہیں دے رہے۔ مایوسی کفر اے ایس لئی موجودہ حالات توں مایوس ہون دی تھاں اجتماعی تے بامقصد نتیجہ خیز جدوجہد ویلے دی لوڑ اے۔

حوالے

- 1- Dr. Syed Sultan Mahmood Hussain, History of Oriental College, Lahore, Lahore: Izhar Sons, 2007, P:2
- 2- Punjab Gazette 1870 Vol. XV May-December 1870
- 3- Dr. Syed Sultan Mahmood Hussain, History of Oriental College, Lahore, P:689
- 4- Yousaf Punjabi, Dr. Faqir Muhammad Faqir Ek Tehreek, 1951 to 2014, Mashmool Likhat Mahinawar "Tranjan", Lahore: PILAK, December 2013, P:173
- 5- Notification No. FD.PC. 2-1/83, Dated 28-08-1983
- 6- Notification No. FD.PR. 12-2/87, Dated 22-01-1998
- 7- Interview Muhammad Arif Hussan. Director Adman DPI Elementary, 4 October 2023